

PAVEL CHROMÝ, JAN SKÁLA

KULTURNĚGEOGRAFICKÉ ASPEKTY ROZVOJE PŘÍHRANIČNÍCH PERIFERIÍ: ANALÝZA VYBRANÝCH SLOŽEK ÚZEMNÍ IDENTITY OBYVATELSTVA SUŠICKA

CHROMÝ, P., SKÁLA, J. (2010): Cultural-geographical aspects in the development of borderland peripheries: an analysis of selected elements of territorial identity among residents of the Sušicko region. Geografie, 115, No. 2, pp. 223–246. – Among consequences of the new regional geography, marginality is not perceived as only the economic phenomenon. This article focuses on the socio-cultural dimension of marginality, using the concept of regional identity in a periphery, specifically in Sušice near Czechia's borderlands. This means that both the consciousness of inhabitants in the region as well as the identity of the region itself are explored. Elements and processes involved in the formation of regional identity are discussed as a consequence of the regional development of the peripheral borderlands. The concept of regional identity seems to be crucial to any endogenous regional development strategy and can be successfully used in regional planning and territorial marketing as well as tourism management. In particular, any unique traits in peripheries, at the local or regional level, provide resources for future development amidst the generally limited development potential of peripheries and their communities. The article indicates that inhabitants can perceive the spatial determination of the model periphery. In contrast, certain non-marginal aspects of the region are also recognized by the local community. These non-marginal parameters form the essential elements of the local community's regional identity and, according to public opinion, present opportunities for tourism development.

KEY WORDS: regional identity – marginality – periphery – borderlands – regional development – Sušicko – Šumava – Czechia.

Příspěvek byl zpracován s podporou grantového projektu GA ČR 403/09/1491 „Význam rekreační funkce sídel a obcí v procesu formování regionální identity a identity regionů v České republice“ a výzkumného záměru geografické sekce PřF UK v Praze MSM0021620831 „Geografické systémy a rizikové procesy v kontextu globálních změn a evropské integrace“.

1. Úvod

Jedním z projevů a důsledků posttotalitní transformace společnosti v Česku po pádu komunistického režimu v roce 1989 bylo prohloubení nejen vertikálních (společenských), ale i horizontálních (regionálních) rozdílů, resp. návrat k „přirozeným“ regionálním disparitám (Blažek, Csank 2007; Hampl 2005; Hampl a kol. 2001). Mj. proto se i v českém geografickém výzkumu staly aktuální otázky spojené s polarizací prostoru a s řešením tradičních i kvalitativně nových problémů periferních (strukturálně postižených a hospodářsky dlouhodobě slabých) oblastí (Novotná ed. 2005) a v souvislosti s pádem železné opony a integrací Česka do evropských struktur i problémů rozvoje pohraničí

a přeshraniční spolupráce (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Výzkum periferií se zprvu soustředil na diskuzi teoreticko-metodologických východisek studia polarizace prostoru (Havlíček, Chromý 2001) a identifikaci klíčových problémů, které přispívají ke změně územních diferenciací (např. socioekonomické vyspělosti a úspěšnosti) a na vymezení periferií v různých měřítkových úrovních regionů (Jančák 2001; Marada, Chromý 1999; Marada 2001). Následně se těžištěm výzkumu staly i pokusy o systematické vyhodnocení celé soustavy aktuálních procesů změn a jejich vzájemného a často i protichůdného působení, diskuze podmíněností vzniku center a periferií, hodnocení vývoje, mechanismů, hybných sil a dynamiky socioprostorových změn a vlivu „vnějších“ a „vnitřních“ podmínek diferenciací apod. (Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2008; Jančák, Havlíček, Chromý, Marada 2008; Macešková, Ouředníček, Temelová 2009).

V dosavadních výzkumech periferií se zdůrazňuje komplexní podmíněnost perifernosti. Výzkum periferních území je však často limitován dostupností a aktuálností objektivních dat (ukazatelů), s jejichž využitím lze proces polarizace prostoru komplexně hodnotit (zejména pak v úrovni měřítkově nižších územních celků). Tradiční extenzivní výzkumy (Blažek, Netrdová 2009; Marada 2001; Marada, Chromý 1999; Musil 1988; Musil, Müller 2008; Pileček, Jančák 2010) se proto doplňují o analýzy subjektivní reality v problémových územích, včetně hodnocení obtížně (či pouze omezeně) územně postižitelné kvality lidského a sociálního kapitálu (Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková 2010), zájmové orientace aktivity subjektů rozvoje (Seidl 2008; Seidl, Chromý 2010) či percepce situace (problémů) obyvateli periferií (Jančák 2001; Jeřábek 2004). Výzkumy územních polarizací se tak snaží přispět nejen do diskuze o vývoji regionálních systémů, ale i o koncepcích regionální politiky a o možnostech regionálního rozvoje a budoucího vývoje problémových oblastí.

Současný evropský neoregionalismus předpokládá, že optimálního snížení územních nerovností a rozvoje území (např. problémových regionů) není možné dosáhnout pouze podporou „shora“ či „zvnějšku“ (z různých úrovní decizní sféry), ale především činností samotných regionů, aktivizací jejich vnitřního potenciálu, mobilizací aktérů, podporou zvyšování kvality lidského a sociálního kapitálu, rozvoje občanských iniciativ a vzájemné participace v regionech apod. Při úvahách o snižování územních rozdílů a koncipování politik rozvoje regionů proto nabývá na významu sledování a hodnocení různých „měkkých“ faktorů, postojů a hodnot obyvatelstva, kvality (a aktivity) občanské společnosti, kulturních projevů lidí, subjektivního vnímání regionu aktéry, míry soudržnosti obyvatelstva s územím (regionální identita), kvality image regionu, povědomí o možnostech a problémech regionu, ale i ochoty obyvatel podílet se na rozvoji území (Heřmanová, Chromý a kol. 2009; Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková 2010). Hodnocení „měkkých“ faktorů rozvoje stále více zatlačuje do pozadí tradiční hodnocení strukturálních podmínek (Hajdimichalis 2006). Mj. proto, že právě v problémových (periferních) územích je v souvislosti s jejich omezeným rozvojovým potenciálem aktivita lokálních a regionálních komunit klíčová (Hampl, Dostál, Drbohlav 2007).

Při výzkumu je však třeba mít na zřeteli, že pro existenci periferie je podstatná geografická poloha území (zejména poloha v sídelní hierarchii a ve smyslu západo–východního gradientu vyspělosti) a že subjektivní vnímání významu,

příčin a hlavních atributů marginality mají spíše doplňkový význam ve smyslu jednoho z potenciálů rozvoje. „Měkké“ faktory se navíc mohou u jednotlivých aktérů/subjektů rozvoje (vně i uvnitř území) zásadně lišit, a to jak z hlediska územního či vývojového, tak např. z hledisek sociodemografických (věk, vzdělanost, pohlaví ad.). Vývoj územních diferenciací tak musí být interpretován v širších historickogeografických souvislostech. V českém prostředí jde zejména o diskuzi vlivu sociokulturní kontinuity či diskontinuity vývoje území ve vztahu k poválečným událostem – vysídlení Němců a nedostatečnému dosídlení pohraničí, zřízení železné opony apod. (Hampl 2003; Chromý 2000, 2004; Chromý, Janů 2003; Chromý, Kučerová, Kučera 2009; Kučerová-Kuldová 2008; Kuldová 2005; Siwek, Bogdová 2008). Sociokulturní kontinuita vývoje území má význam nejen pro aktivizaci endogenních zdrojů rozvoje regionů, ale i jejich celkovou socioekonomickou úspěšnost, příp. stabilizaci. Ekonomika regionů je totiž mj. podmíněna institucionálně a kulturně (Granato, Ingelehart, Leblang 1996; Hudson 2004) a s kvalitou sociokulturního prostředí regionů souvisí i ekonomický význam hodnot jejich obyvatel (Thrift 1983).

Cílem první části příspěvku je na základě rozboru vybrané literatury z okruhu „nové“ regionální, „nové“ kulturní a „nové“ ekonomické geografie upozornit jednak na význam studia kulturněgeografických aspektů při výzkumu polarizace prostoru (zejména „měkkých“/subjektivních faktorů jako jsou percepce, identita, stereotypy), jednak na vztah mezi procesem polarizace prostoru, procesem formování územních identit a endogenním potenciálem rozvoje periferií. Cílem druhé části příspěvku je s využitím vybraných výsledků dotazníkového šetření v zájmovém území Sušicka, které bylo realizováno v prvním čtvrtletí roku 2007, ilustrovat aplikaci obecných přístupů při výzkumu konkrétního periferního příhraničního území. Zde jsme se zaměřili zejména na hodnocení percepce polohy a problémů regionu obyvateli, stereotypů (ve smyslu bariéry) a schopnosti obyvatel vnímat/identifikovat specifika, odlišnosti a hodnoty území, ve kterém žijí. Z hlediska územní diferenciaci pak na analýzu rozdílů mezi kontinuálně osídlenou částí zájmového území a dosídleným pohraničím, resp. potvrzení teze o existenci historickogeografické (reliktní) hranice v území (Chromý 2000; Chromý, Kučerová, Kučera 2009).

2. Polarita centrum – periferie jako zdroj a součást procesu formování územních identit: teoreticko-metodologická východiska studia

Polarizace prostoru je dynamický proces, přičemž formování center a periferií není nezvratné a trvalé (Halás 2008; Havlíček, Chromý 2001). Tomu odpovídá i množství definic center a periferií, které se v čase mění a většinou odpovídají pozici a cílům výzkumníka, v daném čase převažujícímu paradigmatu či tradici přístupů konkrétní geografické, ekonomické, sociologické ad. školy a nezdědka jsou spíše vágní (Cullen, Pretes 1998; Marada 2001). I přesto, že v geografické realitě neexistuje ostrá dichotomie mezi centry a periferiemi a jde spíše o kontinuum centrum – semiperiferie – periferie – marginální území v různých měřítkových úrovních (viz např. Hampl 2005; Hampl, Gardavský, Kühnl 1987; Marada 2001), v této studii, vzhledem k jejímu zaměření na kulturněgeografické aspekty marginality (mnohdy podmíněné dichotomií „my“

versus „oni“), rozlišujeme pouze „centra“ a „periferie“ a pojem marginální zde používáme jako synonymum pojmu periferní (blíže o jejich jemnějším rozlišení viz např. Andreoli 1994; Havlíček, Chromý 2001; Marada 2001; Seidl, Chromý 2010). „Centrum“ chápeme jako v jistém smyslu „privilegované“ místo v prostoru, kde se soustřeďují rozhodující nástroje a zdroje řídicí moci a kontroly, sídlo ústředních politických, hospodářských, kulturních aj. institucí, území na dění v periférii víceméně nezávislé. Naproti tomu periférii chápeme jako mocensky a politicky nepriviléované, centrem „řízené“, centru „podřízené“ a na dění v centru závislé území (Chromý, Janů 2003). Ekonomickou, politickou či kulturní dominanci centra, jeho schopnost snáze přijímat inovace a impulzy rozvoje, pružně reagovat na změny, pak považujeme i za významný znak územní identity. Mj. proto, že takto chápané centrum v procesu modernizace nezřídka vystupovalo jako její hlavní nositel, zatímco periferní oblasti inklinovaly k tradicionalismu, konzervativismu a provincionalismu (Heřmanová, Chromý a kol. 2009; Chromý 2003a). Periferní regiony navíc mnohdy oscilují mezi závislostí (podřízeností) na různých centrech a centrálních regionech, přičemž změny orientace vůči různým centrům mohou ovlivňovat i regionální identitu obyvatel periferií (Siwek, Bogdová 2008).

Regionální identita obyvatel center, založená na jejich „nezávislosti“ či „nadržanosti“ (ekonomické, mocensko-politické úspěšnosti, prosperitě a pocitech účasti obyvatelstva na této prosperitě) je v čase relativně stabilní, regionální identita obyvatel periferií se mnohdy generačně liší (např. v souvislosti se změnami administrativní příslušnosti území). Vnímání perifernosti je podmíněné individuálně i společensky. Hodnocení stavu území se může lišit mezi jedinci, kteří v periférii žijí a jedinci žijícími mimo území (vnitřní a vnější vnímání perifernosti; Schmidt 1998). Lidé žijící v určitém území vnímají své území optikou osobních a kulturních hodnot, které se mohou v komunitách předávat po generace (stávají se součástí sociokulturních vzorců chování a jednání lidí), a zároveň lidé žijící v území „dědí“ stav území po předchozích generacích. Právě vnitřní vnímání perifernosti a postoj obyvatel ke stavu území významně usměrňují chování a jednání jedinců a sociálních skupin uvnitř území.

Formování identity obyvatel periferií („neúspěšných“) pak lze chápat v dvojitým smyslu: pozitivně (optimismus) i negativně (pesimismus). Nespokojenost se stavem území a vymezování se vůči „úspěšným“ může být jednak motivací k aktivní nápravě stavu věcí veřejných a k aktivní participaci při rozvoji a zlepšování situace v území (tzv. kreativní antiidentita; Vencálek 1998), jednak může být důvodem rezignace na změny, zdrojem napětí mezi obyvateli, územními společenstvími i regiony. Zatímco optimistické aspirace jedinců v území mohou být důležitým psychosociálním stimulem pro překonání překážek územního rozvoje, negativní (pesimistický) postoj k marginálnímu prostoru může vést k nezájmu a pasivitě a prohlubování marginality (ten může být poté předáván jako dědictví z generace na generaci). Externí postoj, tj. postoj lidí žijících mimo dané marginální území, lze chápat jako vnější identitu marginálního regionu. Ta velmi často více koreluje s objektivní realitou a může být formována a ovlivňována mediálním obrazem území, vzděláváním (škola, učebnice), tradičními stereotypy o určitém území (Heřmanová, Chromý a kol. 2009; Siwek, Bogdová 2007). Vnější postoj k území může být pozitivní, negativní či indiferentní. Pozitivní postoj znamená tendence k integraci a podpoře marginálních oblastí zvnějšku a generuje impulzy pro překonání překážek

rozvoje. Negativní znamená distancování se od marginálních oblastí, stranění se těchto oblastí a jejich územních komunit. Indiferentní postoj se může projevovat nezájmem o marginální území, lhostejností k jeho problémům a problémům lidí (podobně jako negativní postoj může mít segregiční důsledky). Marginální oblasti jsou pak odkázané zejména na rozvoj na základě svého vlastního (vnitřního) potenciálu.

Politická, mocenská, často i ekonomická závislost periferií na centrech ovšem neznamená, že periferie disponují regionální identitou utvářenou pouze ve vztahu k centru. Vzhledem k tomu, že v periferních oblastech v industriálním období často převážily specifické, k centru doplňkové funkce (například rekreační, ochranné aj.), mohou se právě tato specifika podílet na formování specifické identity periferií (Fialová 2001, 2009; Chromý 2003b; Siwek, Bogdová 2007), v jistém smyslu se mohou stát i zdrojem sebevědomí a odolnosti vůči zásahům center či centrálních správ (Shils 1975, Gottman 1980). Jak upozorňují Bartoš, Kušová, Těšitel (1998, 1999) či Stockmann (2005), i marginální oblasti mohou mít „nemarginální“ parametry, které lze využít v managementu periferního území. Otázkou zůstává, nakolik si jsou obyvatelé periferií vědomi specifických hodnot území, ve kterém žijí, příp. zda tato specifika dovedou identifikovat a případně v rozvoji území využít.

Jak již bylo naznačeno výše, otázka formování regionální identity obyvatel a identity/image území úzce souvisí s vnímáním reality člověkem, s hodnocením „vlastního“ i „jiných“ regionů, s utvářením a reprodukcí stereotypů, schopností uvědomit si odlišnosti, specifika, jedinečné a unikátní rysy jak „svých“, tak „ostatních“/„jiných“ regionů, obyvatel území, územních společenství (Paasi 1986). V tomto kontextu je lze považovat i za indikátory kvality sociálního kapitálu v území, který reflektuje zejména kvalitu vztahů mezi jedinci/společenstvími (aktéry rozvoje) a schopnost vytvářet sociální síť uvnitř územních celků (Coleman 1988), společenské normy a tradice (Putnam 1995), resp. schopnost institucionální komunikace a spolupráce, integrovat prostředky a aktivizovat endogenní potenciál (Hampl 2003). Tato hodnocení jsou pak nedílnou součástí studia sociálního kapitálu (Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková 2010; Pileček 2010; Pileček, Jančák 2010).

Při hodnocení územních/regionálních komunit či regionů se lze inspirovat např. Lehtonenovou klasifikací stereotypů (Průcha 2004, s. 132, Skála 2007). Ta sice vznikla v souvislosti s výzkumy národních charakterů, ale je využitelná i na regionální úrovni. Lehtonen rozlišil čtyři typy stereotypů: (1) jednoduchý autostereotyp – na základě výpovědi: *Podle našeho názoru jsme my (náš národ) ...; podle mého názoru je náš region ...*; (2) projektovaný autostereotyp – *Myslíme si, že oni (příslušníci konkrétního cizího národa) nás považují za ...; myslíme si, že oni považují náš region ...*; (3) projektovaný heterostereotyp – *Podle našeho názoru si oni (příslušníci konkrétního cizího národa) o sobě myslí, že jsou ...; podle našeho názoru považují svůj region za ...*; (4) jednoduchý heterostereotyp – *Myslíme si o nich (příslušnících konkrétního cizího národa), že jsou ...; myslíme si o jejich regionu, že je ...* Tyto stereotypy mohou být podmíněné historickým vývojem, biografickými zkušenostmi jednotlivců i kolektivní pamětí, jsou tedy sociokulturně konstruovány. I na regionální a lokální úrovni se často setkáváme s jednoduchým heterostereotypem (například o obyvatelích hlavních měst nebo zemědělských, např. vinařských oblastí aj.). Uvedené stereotypy lze vysledovat u společenství v různých řádovostně-mě-

řítkových úrovních území (od civilizační, přes národní, regionální po lokální) a mohou být výsledkem odlišných životních stylů, hodnot a cílů obyvatel (např. urbanizovaných/městských a venkovských regionů), výrazem jejich odlišných kulturních tradic, obyčejů, specifických forem jazyka – nářečí/dialektů (Heřmanová, Chromý a kol. 2009), příp. mohou mít politický podtext, mohou souviset s historickými křivdami, politickým napětím mezi centry (Siwek, Bogdová 2007). Určité stereotypy lze nalézt také ve vztahu k pohraničí (Zich ed. 2003) či periferní poloze (Havlíček, Marada 2004), kdy pohraničí bývá velmi často spojováno s pojmem periferie, v českém prostředí s bývalou železnou opnou či působením pohraniční stráže v době totality (Skála 2007), vietnamskými tržišti (Kulhánek 2010) apod. Význam regionu/místa si člověk utváří také na základě odlišnosti/cizosti jiných – „*the Others*“ (Rose 1995; Eisenstadt, Giesen 1995). V případě pohraničních regionů prostorová blízkost a kontakt komunit rozdělených hranic umožňuje vzájemné srovnávání jednak obyvatel pohraničí a jiných regionů (např. vnitrozemských), jednak obyvatel žijících po obou stranách státní hranice (Houžvička, Novotný, eds. 2007; Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). V tomto rozlišení a srovnání hrají důležitou roli výpovědi hodnotící sociální skupinu, kam jedinec patří a ostatní sociální skupiny v území.

Regiony jsou pro jednotlivce i sociální skupiny „zbožím v obchodu s mocí“. Proto stereotypy mohou promítat rozličné zájmy a představy různých skupin aktérů/subjektů a jejich zájmových skupin (včetně politiků a politických stran). Stereotypy se nejen reprodukují, ale mohou se vytvářet a uměle živit i nové, např. v rámci utváření nových prostorových struktur, v rámci procesu institucionalizace regionů a identit (Paasi 2002). Stereotypy mohou významně ovlivnit nejen život obyvatel v regionech, ale i např. distribuci zdrojů, moci i pomoci. Mj. proto jsou otázky konstrukce nových územních identit (na bázi dichotomie „my“ versus „oni“) akcentovány nejen v geografii cestovního ruchu (Kneafsey 2001, Ploner 2005) v návaznosti na utváření destinačních identit či využívání pozitivních prvků regionu k propagaci, ale také v rurální geografii (Ray 1998), ekonomické geografii (Amin, Thrift 2003; Barnes 2001; Hudson 2004; Massey 1995; Peet 2000; Young, Lever 2008), v politické geografii (Agnew 2003, Knight 1988) či politologii (Christiansen, Jorgensen, Wiener 2001, Wendt 1992).

Důležitým předpokladem pro identifikaci obyvatel s územím (spjatost s územím a územní komunitou) a pro zapojení lidí do společenských, politických, ekonomických a jiných struktur je dlouhodobý pobyt jedince v území (Kuldová 2005). Periferní oblasti velmi často vykazují vyšší míru emigrace, avšak jak upozorňuje Marada (2001), tento proces se nemusí řídit pouze prostorovým vzorcem (do procesu vstupují další faktory prostorové mobility obyvatel jako urbanizace, suburbanizace apod.). Vyšší mobilita a flexibilita obyvatelstva je důsledkem jednak posttotalitní, tak i nastupující postindustriální transformace společnosti. Transformace ekonomiky a modernita přináší zvýšené nároky na flexibilitu a mobilitu pracovních sil. V periferních oblastech je mobilita lidí zesílena nedostatkem možností pro jejich seberealizaci a centrální oblasti „odsávají“ obyvatelstvo z periferií. Tyto atributy moderní doby mohou na jedné straně zeslabovat míru regionální identity, mohou přinášet absenci hlubších vazeb obyvatel k území (Bauman 1995), na druhé straně tlak modernizace, nacionalizace, globalizace (Huntigton 2001, Zich ed. 2003) se může projevit

v tendenci vracet se k územním kořenům, posilování pocitů sounáležitosti s nějakým místem/územím i po jeho opuštění. To ovšem neznamená, že by se tím oslabovalo regionální vědomí obyvatel, kteří zůstávají. Regionální vědomí se mění u jedinců, kteří odcházejí, neboť migrací za prací, studiem či zábavou si vytvářejí vazby na jiná místa a lokality, a vazby na původní místo se tím mohou relativizovat. Vytváření vazeb mimo rodiště často posouvá rodný region do pozice „vzpomínkového“ nebo „odpočinkového“ prostoru (Zich ed. 2003). Původní region se pak může stát cílem druhého bydlení či destinačním regionem pro relaxační aktivity, především pak v periferních oblastech s ekologickými nemarginálními parametry (Fialová 2001; Těšitel, Kušová, Bartoš 1999; Těšitel, Kušová, Bartoš, Hanousková 1999). Obyvatelstvo, které zůstává, má velmi často zájem o dění v regionu, je ochotno participovat na rozvoji regionu, disponuje silným regionálním vědomím (Havlíček, Matušková 2002). Naopak ekonomicky atraktivní oblasti přilákají mnoho lidí, kteří přicházejí z utilitárních důvodů a nevytvářejí si emocionální vazby na dané území a v případě, že se změní ekonomický status území, tak tato nezakořeněná populace území opouští, což může vyústit v jeho úpadek (Raagma 2002).

Jak již bylo naznačeno, regionální identity souvisejí jednak s rozvojem regionu/území, jednak s migračním chováním obyvatel (Raagma 2000a, b). Přičemž regiony se silnou regionální identitou (především pak se silným regionálním vědomím obyvatel a jejich sounáležitostí s územím) vykazují v případě změny ekonomické situace v regionu stabilitu obyvatel a podporu obyvatel. Do těchto území pak také velmi často přicházejí lidé, kteří zde chtějí žít, usadit se zde, mnohdy z nemateriálních důvodů. Regiony se slabou regionální identitou naopak mohou např. v případě ekonomických problémů vykazovat odliv obyvatel. Regiony s rychlým ekonomickým růstem, zaznamenávající masivní příliv obyvatel přicházejících z utilitárních důvodů, pak mohou být fragilnějšími ve smyslu vzniku sociálních konfliktů mezi „starousedlíky“ a nově přichozími (Raagma 2000a, b). Mimo jiné proto, se dnes regionální identitě věnuje pozornost i v rozvojových strategiích a dokumentech regionů. Mobilizování endogenního potenciálu území, podpora, vytváření a posilování identity (ve smyslu uzemní i společenské sounáležitosti) se považuje za jeden z nástrojů regionálního rozvoje (a to nejen na mikroregionální či regionální úrovni – viz např. snaha o formování evropské identity; Müller 2007).

Utváření silné regionální identity vytváří dle Raagmy (2000b) migrační bariéru a územní komunitě napomáhá zaměřit se na rozvojové možnosti uvnitř regionu. Avšak klíčové jsou i externí vazby regionu a jeho obyvatel – ekonomické, sociální, politické ad. Proto nelze endogenní potenciál regionu oddělovat od vnějších vazeb regionu (Hudson 2004; MacKinnon, Cumbers, Chapman 2002; MacLeod 2001). Proto se také často diskutují možnosti využití regionální identity např. v managementu cestovního ruchu. Kde důležitou roli hraje vytvoření tzv. destinační identity a její prezentace, a tím zajištění konkurenceschopnosti regionu na trhu cestovního ruchu (výběr vhodných aktivit pro vybrané cílové skupiny návštěvníků apod.). Klíčová je také volba vhodných regionálních symbolů, které by zohledňovaly unikátnost území a motivovaly potenciálního turistu k návštěvě území (Hejnová 2008). Ploner (2005) hovoří o tzv. „ekonomii symbolů“, která produkuje velké množství různých symbolů a unikátností na různých hierarchických úrovních a vychází z poptávky moderního turismu po zajímavostech, unikátnostech či odlišnostech nejen krajiny, ale i kulturního

prostředí. Jedinečnosti pramenící z přírodních a kulturních odlišností (kraji-
na, zemědělství, specifické produkty, folklor, historie) lze úspěšně využít k roz-
voji periferních území a k vytváření specifické identity těchto území (Chromý
2003a). Periferní regiony díky alternativnosti vůči urbánním regionům a také
díky mírné zaostalosti regionu skýtají prostor pro udržení významných prvků
regionální identity (hmotné i nehmotné artefakty, které představují kulturní
dědictví a element nostalgie). Ploner (2005) upozorňuje na tzv. „estetizaci za-
ostalosti“, kterou lze úspěšně využít v propagaci regionu a turistickém mana-
gementu. Při rozvoji regionu, resp. využití endogenního potenciálu jako „mo-
toru“ rozvoje na bázi turismu, by se však měla respektovat únosnost regionu
(tzv. „social-carrying capacity“). Masivní turismus (turistický průmysl) může
totiž narušit enviromentální i sociokulturní potenciál území a z hlediska udr-
žitelného rozvoje území působit protisměrně/kontraproduktivně (Saaringen
cit. v Raagma 2000a, b). Může narušit atraktivitu zaostalosti území (ztráta
původního genia loci), a tudíž i přitažlivosti, následně pak ztrátu zájmu tu-
ristů vedoucí k úpadku a k prohloubení původní marginality (Seidl, Chromý
2009; Bartoš, Kušová, Těšitel 1998; Kneafsey 2000).

Kulturněgeografické aspekty marginality se studují v kontextu percepce
marginality a socializace územních komunit v periferiích (Cullen, Pretes
2000; Schmidt 1998), v souvislostech sociálně vytvářených představ, stere-
otypů a sociokulturních vzorců chování a jednání lidí (Conradson, Pawson
2008). Význam kulturněgeografických dimenzí marginality se pak diskutuje
např. v oblasti turistického průmyslu a marketingu cestovního ruchu (Kneaf-
sey 2001, Ploner 2005, Zurrick 1992), resp. konkurenční soutěže mezi regiony
(vytváření přidané hodnoty regionálně specifických produktů – Conradson,
Pawson 2008), v oblasti regionálního rozvoje (aktivizace endogenního po-
tencionálu v návaznosti na regionálně identifikační – Raagma 2002), nebo
v kontextu studia amenitní migrace (Bartoš, Kušová, Těšitel 2007; Moss ed.
2006).

3. Marginalita a její vnímání obyvateli Sušicka

3.1. Výběr zájmového území a sběr dat

Pro analýzu vybraných kulturněgeografických aspektů marginality bylo
zvoleno území současného obvodu obce s rozšířenou působností státní správy
Sušice (dále ORP, příp. Sušicko) v západních Čechách, a to hned z několika
důvodů:

Prvým byla skutečnost, že z dosavadních hodnocení polarizace prostoru
Česka (Musil, Müller 2008) i potenciálu rozvoje Plzeňského kraje (Dokoupil,
Matušková a kol. 2005; Kopp 2005) vyplývá, že Sušicko je periferním územím;
potýká se zejména s dopravní odlehlostí, tíživou situací na trhu práce, špatnou
sociodemografickou strukturou obyvatelstva, infrastrukturními problémy, fy-
zickogeografickými limity využití území ad. Území Sušicka je navíc vnitřně po-
larizováno, přičemž zvýšenou perifernost vykazují oblasti: (1) podél současné
hranice obvodů ORP Sušice a ORP Klatovy (Velhartice, Mokrosuky, Kolinec,
Hlavňovice); jako periferní ji vymezil již Musil (1988) jako součást souvislého
pásu periferních území ležících od Spálenopoříčska až k Prášílsku; (2) mezi

Obr. 1 – Sušicko. Vnitrozemské obce – světle šedě, pohraniční obce – tmavě šedě.

(centrem) Sušicí a hranicí Plzeňského a Jihočeského kraje (Nezdice, Strašín, Žihobce, Frymburk) a (3) podél hranice ORP Sušice a ORP Horažďovice (blíže viz např. Brabec 2002; Musil 1988; Musil, Müller 2008).

Druhým důvodem byla jednak poloha Sušicka při státní i krajské hranici, jednak vnitřní diferenciací území z hlediska vývojového i strukturálního. Sušickem prochází bývalá česko-německá etnická hranice (Chromý 2000, Kuldová 2005). Část území, kterou dále nazýváme „pohraničí“, prošla specifickým vývojem zejména v období po druhé světové válce (vysídlení, nedostatečné dosídlení, zřízení železné opony); kontinuálně osídlenou část Sušicka pracovně nazýváme „vnitrozemí“. S vědomím skutečnosti, že etnické hranice mají spíše zonální charakter (Siwek 1996, 1999; Siwek, Kaňok 2000), je nutné upozornit, že pro potřeby této studie byla hranice mezi „pohraničím“ a „vnitrozemím“ vymezena na základě historické česko-německé jazykové hranice, resp. na bázi převažující národnosti ve sčítání 1930. Hranice nám zájmovou oblast rozděluje na převážně horské území bývalých soudních okresů Kašperské Hory a Hartmanice a podhorské, obce bývalých soudních okresů Sušice, Plánice a Horažďovice. Obě části zájmové oblasti se liší nejen hustotou zalidnění, podílem rodáků či indexem stáří (ve vnitrozemí vždy vyšší hodnoty), ale i v zastoupení obcí s vyšším podílem ekonomicky aktivních ve službách a vyšší nezaměstnaností

Tab. 1 – Vybrané strukturální charakteristiky souboru respondentů dotazníkového šetření a obyvatel Sušicka

	Věk			Pohlaví		Vzdělání				Podíl „rodáků“
	0–14	15–64	65 a více	Muži	Ženy	1	2	3	4	
Soubor respondentů	7,75	83,0	9,25	48,3	51,8	20,5	25,3	39,0	15,3	43,3
Sušicko	14,1	69,6	16,3	49,1	50,9	26,7	40,3	23,0	6,2	57,5

Zdroj: upraveno podle Skála (2007), Sčítání 2001

Pozn.: 1 – základní vzdělání, 2 – vyučení a střední odborné bez maturity, 3 – úplné střední s maturitou, 4 – vysokoškolské, vyšší odborné a nástavbové. Podíl rodáků – podíl narozených v místě trvalého bydliště

obyvatelstva (vyšší hodnoty v horské oblasti). Zájmová oblast leží v blízkosti státní hranice, tj. v oblasti, kde se střetávají různé národy a odlišné kulturní vzorce. Historické, sociální, kulturní i ekonomické rozdíly mezi Čechy a Němci mohou být zdrojem národních stereotypů. Hranice nejen odděluje komunity na obou stranách, ale pomáhá vymezit i identitu těchto komunit ve smyslu „my“ a „oni“. Proto byly v šetření zkoumány také aspekty utváření národních stereotypů v pohraničí.

Třetím důvodem pro výběr zájmového území byla jeho poloha na Šumavě a v jejím podhůří a poloha v zázemí Národního parku Šumava. Přičemž předpokládáme, že marginální oblast disponuje nemarginálními parametry, zejména potenciálem pro rozvoj cestovního ruchu. Šumava (a především Železnorudsko, Sušicko, Vimpersko a okolí Lipenské přehrady), která je i biosférickou rezervací UNESCO (Bičík, Jeleček, Chromý, Kupková, Šefrna 2002), má dostatek územních předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu. Lokalizační předpoklady jsou však dosud jen omezeně doplněny předpoklady realizačními, podnikatelsko-ekonomickými. (Na jejich nedostatek upozornili např. již Barтоš, Kušová, Těšitel 1998.) Proto je zajímavé sledovat, jak obyvatelé území vnímají marginální a nemarginální parametry v území, ve kterém žijí. Marginální parametry odkazují na geometrické aspekty periferní polohy (geografická poloha, klima, dopravní dostupnost), na ekonomické aspekty marginality (nedostatek pracovních příležitostí, nedostatek investic a finančních prostředků) či na sociokulturní parametry (nezakořeněnost populace, nedostatečný sociální kapitál). Naopak nemarginální parametry odkazují na ekologické kvality a atraktivitu území z hlediska potenciálu rozvoje cestovního ruchu.

Dotazníkové šetření v zájmovém území (obr. 1) bylo provedeno v období leden–březen 2007. Respondenti šetření byli vybráni na základě kombinace náhodného a kvótního výběru (pohlaví, věk, vzdělání, místo bydliště). Na bázi dostupných dat o populaci obvodu ORP Sušice (ČSÚ) byly stanoveny kvóty základních charakteristik souboru respondentů. Snahou bylo dodržet tyto kvóty tak, aby byli zastoupeni respondenti ze všech obcí obvodu ORP Sušice a zároveň, aby byl respektován podíl obyvatel jednotlivých obcí na celkovém počtu obvodu ORP Sušice (viz tab. 1). Cílem bylo získat v zájmovém území reprezentativní soubor odpovědí respondentů. U některých menších obcí (Horská Kvilda, Domoraz, Modrava, Dobruška ad.) byl soubor respondentů nakonec větší než odpovídá skutečnému podílu obyvatel obce na celkovém počtu obyvatelstva ob-

vodu ORP Sušice (důvodem bylo snížení chyby způsobené náhodností výběru malého počtu respondentů z dané obce). Rozdáno bylo celkem 550 dotazníků, z nichž se vyplněných vrátilo 400 (80% návratnost), což odpovídá 1,6 % obyvatelstva Sušicka (Skála 2007).

3.2. Analýza percepce marginality území obyvateli a stereotypů

V rámci šetření byla zkoumána percepce polohy regionu jeho obyvateli. Cílem bylo zjistit, zda obyvatelé považují region, ve kterém žijí, za periferní, jak vnímají polohu území v blízkosti státní a krajské hranice a v blízkosti Národního parku Šumava. Z nabídky odpovědí pouze necelých 5 % respondentů nesouhlasilo s výrokem „*můj region je odlehlý, leží stranou řídicích a ekonomických center Česka*“. Většina respondentů považuje svoji oblast za periferní nebo částečně periferní. Odlehlost území, jeho vzdálenost od center či poloha mimo hlavní dopravní tahy byly také často zmiňovány jako nevýhody regionu. S tvrzením „*obyvatelé jiných regionů považují náš region za okrajový (periferní)*“ však nesouhlasila třetina respondentů. Tento relativně pozitivní výsledek by zasluhoval podrobnější výzkum identity regionu, hodnocení vnějšího image, resp. vnímání našeho zájmového území obyvateli z různých částí Česka, který dosud nebyl proveden. Polohu regionu v blízkosti státní a krajské hranice a v blízkosti Národního parku Šumava respondenti hodnotili prostřednictvím pětibodové škály, kdy 1 vyjadřovala pozitivní hodnocení a 5 negativní. Průměr hodnocení jednotlivých tvrzení vyjadřuje tabulka 2. Z ní je patrný rozdíl v hodnocení polohy v blízkosti Národního parku Šumava (NPŠ), kdy respondenti z obcí v „pohraničí“, tj. v těsné blízkosti či uvnitř NPŠ vnímají tuto polohu s většími výhradami než respondenti z „vnitrozemí“. Vysvětlení můžeme nalézt ve výpovědích některých respondentů z pohraničních obcí (především Horská Kvilda, Modrava, Prášíly či Kašperské Hory), kteří jsou nespokojeni s politikou Správy NPŠ a negativně vnímají četné restriktce ze strany Správy NPŠ. Projevuje se tedy nesoulad v zájmech místních komunit a Správy NPŠ, která dle Strategie rozvoje Mikroregionu Šumava – Západ (Zavřel a kol. 2006) nepřipouští při jednáních s obcemi žádný kompromis.

Naopak téměř shodně hodnotili respondenti z pohraničních i vnitrozemských obcí Sušicka polohu u státní a krajské hranice, přičemž ani jednu z nich nevnímají výrazně negativně. To potvrzuje i míra souhlasu s tvrzením „*můj region leží v pohraničí, což přináší hlavně negativní důsledky*“. Zatímco necelá pětina respondentů projevila plný souhlas s tímto tvrzením, více než čtvrtina z nich s tvrzením vůbec nesouhlasila. Z toho lze usuzovat, že lidé nevnímají

Tab. 2 – Hodnocení polohy regionu vůči státní a krajské hranici a Národnímu parku Šumava obyvateli pohraničních a vnitrozemských obcí Sušicka

Respondenti z	Státní hranice	Krajská hranice	NP Šumava
Vnitrozemí	2,14	2,81	1,79
Pohraničí	2,08	2,84	2,39

Zdroj: upraveno podle Skála (2007)

Pozn.: hodnoty vyjadřují průměr bodů z pětibodové škály (1 – pozitivní, 5 – negativní)

„My“ (obyvatelé našeho regionu) se lišíme od obyvatel jiných regionů Česka.

zcela: 6,0 %	zčásti: 40,5 %	vůbec: 53,5 %
-----------------	-------------------	------------------

Obyvatelé jiných regionů nás považují za odlišné, jiné.

zcela: 8,5 %	zčásti: 46,0 %	vůbec: 45,5 %
-----------------	-------------------	------------------

Obr. 2 – Vnímání odlišnosti/jinakosti obyvatel – míra souhlasu respondentů s vybranými tvrzeními. Zdroj: upraveno podle Skála (2007).

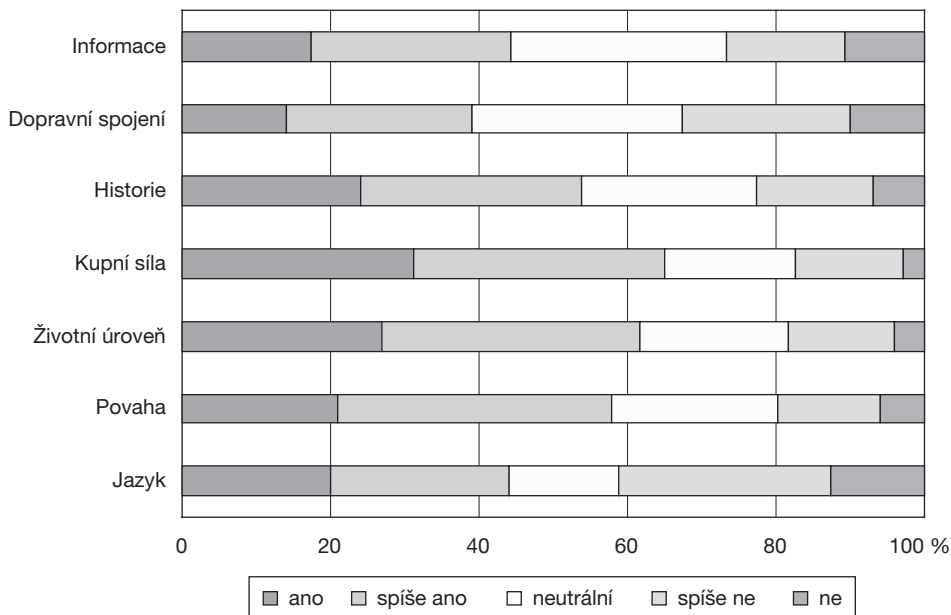
perifernost svého území přímo ve vztahu k poloze území v rámci kraje či Česka, ale především z hlediska jeho socioekonomické vyspělosti.

Hodnocení vnímání polohy území v pohraničí mělo odhalit stereotypy obyvatel ve vztahu k pojmu pohraničí. Respondenti byli požádáni, aby formulovali volné asociace k pojmu „pohraničí“. V jejich odpovědích se pak pohraničí objevovalo nejčastěji ve spojení se státní hranicí, hraničními přechody (obecně nebo jmenování konkrétní lokality), druhou nejčastější asociací pak byla právě „zaostalost“, „chudoba“ či „chudý kraj“. Řada respondentů spojovala pojem pohraničí také s Národním parkem Šumava a lesy nebo s (bývalým) vojenským prostorem (Seidl, Chromý 2010) a fungováním pohraniční stráže či se zaniklými obcemi (Kučera 2007). Částečně se projevil také negativní obraz pohraničí v souvislosti se stánkovým prodejem vietnamských obchodníků a s nabídkou erotických služeb (k podobným závěrům došli také např. Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004; Kulhánek 2010).

Vnímají obyvatelé zájmového území regionální rozdíly ve vztahu k obyvatelům jiných regionů? Názory respondentů se různily. Jednoduché autostereotypy ve vztahu ke spoluobyvatelům jsou patrné z míry souhlasu respondentů s tvrzením „my (obyvatelé našeho regionu) se lišíme od obyvatel ostatních regionů Česka“ a projektovaný autostereotyp o obyvatelích regionu je vyjádřen mírou souhlasu s tvrzením „obyvatelé jiných regionů nás považují za jiné“ (viz obr. 2). V této souvislosti byli respondenti požádáni, aby se pokusili pojmenovat některá lokální, regionální specifika a odlišnosti regionu a jeho obyvatel. Podle výpovědí respondentů lze v oblasti vysledovat regionální dialekt (odlišná výslovnost, přízvuk či specifické výrazy), dále odlišný způsob života (klidnější), ale také například absenci kolektivně sdílených kulturních tradic, soudržnosti a pospolitosti obyvatel.

V šetření byly také zkoumány aspekty utváření národních stereotypů v pohraničí. Respondenti projevovali míru souhlasu s nabízenými tvrzeními (viz níže). Názory vyjadřovali ve škále souhlasím zcela (1), souhlasím částečně (2), nesouhlasím vůbec (3). Absolutní frekvence odpovědí byla násobena příslušným koeficientem (1–3) a následně byla spočtena průměrná odpověď k jednotlivým tvrzením. Konečné hodnoty míry souhlasu jsou uvedeny v závorkách v následujícím přehledu tvrzení:

1. *Sousedství s ekonomicky silným Německem přináší regionu hlavně pozitiva. (2,0)*
2. *Německá kultura je naší velmi blízká. (2,5)*
3. *Německo má ze všech evropských států na nás největší vliv. (1,9)*
4. *Historické zkušenosti nás nutí k obezřetnosti ve vztahu k Němcům. (2,0)*

Obr. 3 – Hlavní překážky rozvoje přeshraniční spolupráce dle výpovědí respondentů z obvodu ORP Sušice. Zdroj: upraveno podle Skála (2007).

5. *Odsun českých Němců byl spravedlivý.* (1,9)
6. *Němci nás považují za „chudé sousedy“.* (1,5)
7. *Sousedství s ČR považují Němci jako výhodné.* (1,7)
8. *Němci se považují za kulturně blízké Čechům.* (2,5)

Z výsledků je patrné, že respondenti nejvýrazněji vnímají kulturní odlišnosti mezi oběma národy. Kulturní rozdíly jsou v myslích obyvatel poměrně silně zakotveny. Určitou distancí a zdrojem stereotypů mohou být i historické zkušenosti, resp. reminiscence. Respondenti jsou si také vědomi velkého vlivu Německa nejen na Česko, ale také na zájmové území. Zároveň jsou poměrně silně zakotveny stereotypy pramenící z ekonomických rozdílů obou zemí. Především projektovaný autostereotyp, že Němci nás považují za „chudé sousedy“ či, že považují sousedství s Českem za výhodné, což často respondenti v pohraničních oblastech spojují s nákupní turistikou Němců. Percepce rozdílů mezi Čechy a Němci se pak odráží i v názorech na rozvoj (bariéry) přeshraniční spolupráce (viz obr. 3).

3.3. Regionální identita Sušicka ve vztahu k regionálnímu rozvoji

Analýza subjektivního vnímání stavu regionu (tab. 3) potvrzuje, že obyvatelé považují svůj region jako okrajový (periferní). S tím korespondují i nejčastěji zmiňované regionální problémy, které lze považovat za typické atributy periferních území, ať už se jedná o znaky periferie geometrické (vzdálenost oblasti od center, poloha mimo významné dopravní tahy), ekonomické (nedostatek

Tab. 3 – Hlavní problémy a nevýhody regionu ve výpovědích respondentů z obvodu ORP Sušice

Problémy a nevýhody regionu	Četnost odpovědi
Pracovní příležitosti	119
Nezaměstnanost	67
Dopravní dostupnost, obslužnost	55
Odlehlost, okrajová poloha, daleko do center a mimo hlavní tahy	37
Nízké mzdy	20
Nedostatečné kulturní vyžití	17
Nutnost dojíždět	17
Emigrace do měst, za prací, hlavně mladých	17
Stav infrastruktury	16
Občanská vybavenost	13
Nedostatečná možnost uplatnění	11
Politická správa, byrokracie	10

Zdroj: upraveno podle Skála (2007)

financí, nízké mzdy, slabá kupní síla obyvatel, stagnující veřejná obslužnost), sociální (nezaměstnanost, nedostatek schopného lidského kapitálu, sociálně patologické jevy), kulturní (méně zakořeněné obyvatelstvo), nebo také periferie „ekologické“ (řada obyvatel vnímá negativně polohu v blízkosti NP Šuma-va, který značně limituje možnosti rozvoje některých obcí).

Respondenti se také v dotazníku vyjadřovali k možnostem využití specifík oblasti v rozvoji území; zda je podle nich možné uplatnit jedinečnost oblasti v hospodářství kraje či celého státu, k rozvoji cestovního ruchu (zahraničního a domácího). Výsledky dokladují, že obyvatelé Sušicka nepovažují územní specifika za dostatečná, aby mohla ovlivňovat hospodářství státu i kraje (téměř 80 % resp. 66 % respondentů nesouhlasilo s tvrzením, že jedinečnost oblasti je možné využít v hospodářství státu, resp. kraje). Naopak jednoznačný souhlas vyjádřili respondenti nad možnostmi využití jedinečností oblasti k rozvoji domácího resp. zahraničního cestovního ruchu (souhlasilo 89 % a 72 % respondentů).

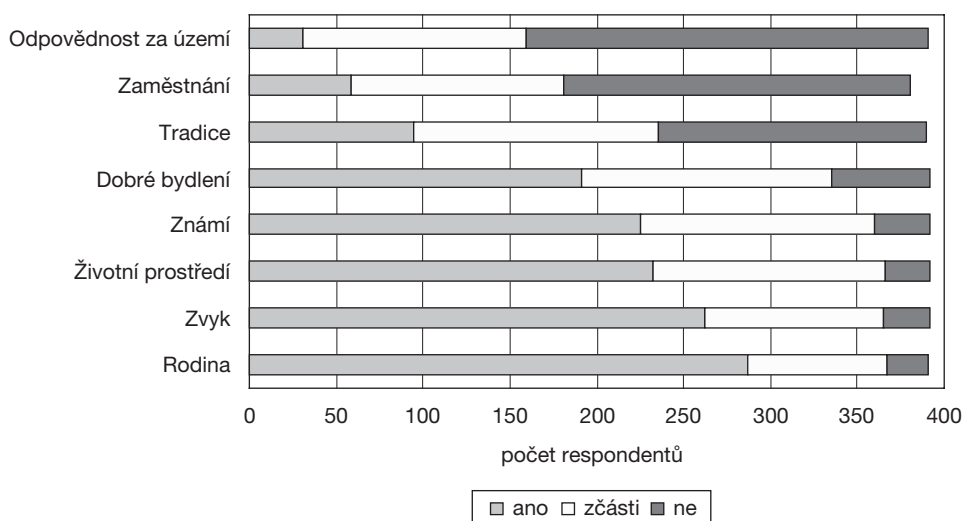
Ačkoliv většina respondentů vnímá svůj region jako periferní, existují silná pouta respondentů k danému území. Za silné pouto lze považovat jednak kvalitní životního prostředí Sušicka, jednak zformované socio-prostorové sítě respondentů s osobami příbuznými či blízkými. Je patrné, že respondenti se spíše identifikují se sociální komunitou ve svém nejbližším okolí, ovšem také absence kolektivních významů a sounáležitosti s místní komunitou (nejslabší pocity hrdosti mají obyvatelé na vlastnosti zdejších lidí, ekonomickou situaci a zvyky). Lokální pospolitost byla nahrazena spíše individuální a rodinnou identitou. Ačkoliv se jedná o trend obecný, jsou tyto aspekty moderní společnosti výraznější a komplikovanější ve fragilním prostředí sociálních komunit v pohraničních oblastech. Toto zjištění koresponduje i s výsledky výzkumu sociálního kapitálu ve vybraných periferiích Česka, kde pohraniční, dosídlené periferie, vykazují nižší kvalitu sociálního kapitálu (Jančák, Chromý, Marada, Havlíček, Vondráčková 2010). Nejslaběji poutá respondenty k území odpovědnost za rozvoj území a zaměstnání (obr. 4). Podle Raagmy (2000a, b)

Tab. 4 – Struktura odpovědí respondentů na otázku „Mohly by se problémy a nevýhody regionu stát důvodem k přestěhování do jiné oblasti?“ podle věku a místa bydliště respondenta

	ano	možná ano	spíše ne	vůbec ne
Celkem	73	124	109	90
0–25	39	51	14	13
26–50	20	64	58	25
51 a více	14	9	37	52
pohraničí	26	31	17	19
vnitrozemí	47	91	89	67

Zdroj: upraveno podle Skála (2007)

Pozn.: v tabulce absolutní četnosti odpovědí, celkový počet odpovědí je 396

Obr. 4 – Hlavní pouta respondentů k území, ve kterém žijí

Zdroj: upraveno podle Skála (2007)

by se tedy v případě Sušicka mohlo jednat o region se silnou regionální identitou, jejíž základy leží především ve vazbě na sociální sítě v lokalitě, a tudíž by mělo silné regionální vědomí být zárukou určité migrační stability obyvatel v regionu. Otázkou je, zda citová pouta k regionu a ke svému nejbližšímu okolí udrží obyvatele v oblasti, kde není dostatek pracovních příležitostí; velká část respondentů totiž vnímala současné problémy regionu jako možný důvod budoucího přestěhování (tab. 4). Pro hodnocení závislosti potenciální míry emigrace na věku respondentů a na místě bydliště (pohraničí nebo vnitrozemí) byl použit χ^2 test o nezávislosti. Z tabulky 5 vyplývá, že lze na 5% hladině významnosti odmítnout hypotézu o nezávislosti míry potenciální emigrace na věku a přijmout hypotézu o nezávislosti míry možného přestěhování respondentů na místě bydliště. Toto zjištění je třeba chápat jako možné riziko budoucího vývoje regionu, neboť emigrace mladých do větších měst může vést

Tab. 5 – Test χ^2 o nezávislosti míry potenciální emigrace na místě bydliště, resp. věku respondentů

Poloha	$\chi^2_{0,05(3)}$	G	Závislost	Věk	$\chi^2_{0,05(6)}$	G	Závislost
		7,81	7,31		N		12,59

Zdroj: upraveno podle Skála (2007)

ke stárnutí populace, snižování produkční schopnosti regionu a prohlubování marginality území.

K podobnému závěru došli i Ježek, Dokoupil, Matušková (2005), kteří zjišťovali různá očekávání a stabilitu mladé generace obyvatel města Sušice ve smyslu dalšího trvalého žití v regionu. Upozorňují, že téměř pětina respondentů jejich výzkumu (19 %) by si rozhodně nevybrala město Sušice za místo svého trvalého bydliště a zhruba polovina ze 191 dotazovaných o této variantě uvažuje; přičemž velká část mladých lidí uvažuje o životě mimo Sušici (přeforovány byly okresy Klatovy, Plzeň-město a Praha) a značný podíl byl také těch, kteří uvažují o možném životě v zahraničí.

4. Závěr

Komplexní studium vývoje polarizace prostoru a řešení problémů marginálních a periferních území vyžaduje kombinaci tradičních hodnocení polohové exponovanosti a socioekonomické vyspělosti s hodnocením sociokulturních podmínek regionů, které jsou klíčové pro identifikaci vnitřního potenciálu jejich rozvoje. V kontextu přístupů „nové“ regionální a kulturní geografie se tak dosavadní výzkumy vhodně rozšiřují o diskuzi různých kulturněgeografických dimenzí marginalizace území – např. percepce perifernosti a problémů obyvateli, socializace regionálních komunit, formování postojů/stereotypů a jejich reprodukce v čase apod. Prostorové aspekty života obyvatel periferií se dostávají do zájmu nejen geografického výzkumu, ale také do zájmu aktérů/subjektů politického rozhodování a otázky regionální sounáležitosti, formování (či potenciálu formování) sociálních sítí a zvyšování kvality sociálního kapitálu, kvality sociálně-emočního prostředí regionu se tak diskutují i v souvislostech regionálního rozvoje či nerovnoměrného územního vývoje. Formování regionální identity se dnes stává součástí strategií rozvoje regionů, mj. proto, že jejím prostřednictvím lze mobilizovat endogenní potenciál rozvoje území. Vytváření, podpora/posilování a reprodukce územních identit se považuje za jeden z nástrojů rozvoje, a to nejen na mikroregionální či regionální úrovni (viz např. snaha o formování evropské identity). Existence vnitřního potenciálu rozvoje, včetně neekonomických faktorů (např. aktivity lokálních komunit), je pak klíčová především u problémových oblastí, periferních území, specifických lokalit či regionů; oblastí s limitovaným rozvojovým potenciálem (Hampl 2007). Jak uvádí Hadjimichalis (2006), konceptualizace neekonomických faktorů vyžaduje důsledně rozlišovat kauzální a korelační vztahy a měřítkovost různých sociálně-ekonomických procesů. Silná regionální identifikace může významně korelovat se sociálně-ekonomickým rozvojem regionu, avšak oba parametry mohou být v kauzálním vztahu k dalším externím parametrům. Je však třeba mít na paměti prostorové a měřítkové dimenze dělby práce a po-

užívat region a regionální identitu jako koncept vztahů v prostoru nikoliv jako nezávislý, unikátní činitel regionálního rozvoje. Při konceptualizaci neekonomických faktorů rozvoje a hodnocení jejich vlivu je třeba se vyvarovat jejich přeceňování (to by mohlo vést až ke kulturnímu determinismu; Beugesdijk, Van Schaik 2005). Neekonomické faktory (regionální zakotvení, regionální rutinizace, zvyky, důvěra, sociální kapitál) jsou důležitou složkou sociálních procesů přispívajících k dynamice regionálního rozvoje. Jejich upřednostňování by však mohlo vést k podcenění klíčových atributů socio-prostorových struktur, makro-ekonomických procesů, vztahů mezi regiony, řádovosti/měřítkovosti prostorové organizace společnosti či role klíčových institucí, subjektů/aktérů rozvoje (MacKinnon 2002, MacLeod 2001).

Je však zřejmé, že koncept regionální identity může být vhodným doplňkem regionálně rozvojových strategií. Zejména proto, že identita má mobilizační potenciál. Ovšem pouze za předpokladu, že existuje vhodné klima (milieu) pro její racionální využití, její nositelé (klíčové osobnosti), participace lokálních zájmových skupin a veřejnosti a pozitivní percepce regionu obyvatelstvem. Klíčovým faktorem rozvoje se pak stává sounáležitost jedinců či územních komunit s regionem a existence sítí regionálních aktérů/subjektů (zprostředkování a výměna informací, kooperace, efektivní občanská participace). Tyto obtížně zjištělné a územně jen omezeně postižitelné faktory rozvoje lze pak zkoumat zejména formou intenzivních výzkumů (např. kvalitativní analýza regionální identifikace dotčených aktérů).

Hodnocení percepce polohy a problémů periferního příhraničního regionu Sušicka jeho obyvateli, stereotypů (ve smyslu bariéry) a schopnosti obyvatel vnímat/identifikovat specifika, odlišnosti a hodnoty území, ve kterém žijí nám umožňuje formulovat následující závěry. Obyvatelé periferního příhraničního regionu polohovou determinaci vnímají. Svůj region považují za okrajový/periferní a problémový, a to jak z hlediska socioekonomické vyspělosti, tak z hlediska sociokulturního (zejména ve vztahu k sousednímu Německu a Němcům). Jejich výpovědi o problémech regionu a překážkách rozvoje přeshraniční spolupráce lze považovat za typické pro periferní příhraniční území. Zatímco negativní hodnocení polohy při státní a krajské hranici bylo možné v případě periferního území předpokládat, překvapivý byl relativně negativní postoj respondentů při hodnocení polohy území vůči Národnímu parku Šumava (zejména v jeho těsném zázemí). Ten indikuje nesoulad mezi zájmy obyvatel území a aktéry na poli ochrany přírody a krajiny. Pozitivně lze ovšem hodnotit skutečnost, že respondenti vnímají přítomnost nemarginálních parametrů regionu, které jsou podle nich využitelné hlavně pro rozvoj cestovního ruchu. Výzkum naznačuje, že zatím se jako nejvhodnější jeví využití konceptu regionální identity v managementu cestovního ruchu. Pokud bude existovat poptávka moderního turismu po zajímavostech a unikátnostech nejen krajiny, ale i kulturního prostředí, která je pro periferní regiony díky alternativnosti vůči urbánním regionům a také díky jejich zaostalosti výzvou (Ploner 2005), existuje i v oblasti Sušicka prostor pro využití stávajících a posilování role prvků regionální identity a identity regionu v rozvoji území. V neposlední řadě lze výsledky provedeného výzkumu vnímat i jako příspěvek do diskuze o existenci historickogeografických (reliktních) hranic v území. Zájmovou oblastí prochází bývalá česko-německá jazyková hranice a výzkum potvrdil předpoklad o vnitřní diferenciaci území ve smyslu dichotomie dosídlené pohraničí a kontinuálně osídlené vnitrozemí.

Literatura:

- AGNEW, J. (2003): Territoriality and Political Identity in Europe. In: Berezin, M., Schain, M. (eds.): *Europe without Borders: Remapping Territory, Citizenship, and Identity in a Transnational Age*. Johns Hopkins University Press, Baltimore, s. 219–243.
- AMIN, A., THRIFT, N. J. eds. (2003): *The cultural economy reader*. Blackwell, Oxford, 413 s.
- ANDREOLI, M. (1994): Development and marginalization in Liguria region. In: Chang, Chang-Yi, D. (ed.): *Marginality and development issues in marginal regions*. National Taiwan University, Taipei, s. 41–61.
- BARNES, T. J. (2001): Rethorizing economic geography: From the quantitative revolution to the cultural turn. *Annals of the Association of American Geographers*, 91, s. 546–565.
- BARTOŠ, M., KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J. (1998): Cestovní ruch jako rozvojový faktor marginálních území (na příkladě Šumavy). *Životné prostredie*, 32, č. 5, s. 246–248.
- BARTOŠ, M., KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J. (1999): “Boundary effect” and development of marginal areas. *Ekológia*, 18, č. 1, s. 47–52.
- BARTOŠ, M., KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J. (2007). Amenity migration – driving force for rural development? *Agricultural Economics and Rural Development*, 4, č. 3–4, s. 57–69.
- BAUMAN, Z. (1995): *Úvahy o postmoderní době*. Sociologické nakladatelství (Slon), Praha, 165 s.
- BEUGESDIJK, S., VAN SCHAIK, T. (2005): Differences in Social Capital Between 54 Western European Regions. *Regional Studies*, 39, č. 8, s. 1053–1064.
- BÍČÍK, I., JELEČEK, L., CHROMÝ, P., KUPKOVÁ, L., ŠEFRNÁ, L. (2002): Comparison of land use changes in and outside biosphere reserves in Czechia. In: Himiyama, Y., Hwang, M., Ichinose, T. (eds.): *Land Use Changes in Comparative Perspective*. Chapter 19. Oxford & IBH Publishing, New Delhi, s. 249–258.
- BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 43, č. 5, s. 945–965.
- BLAŽEK, J., NETRDOVÁ, P. (2009): Can development axes be identified by socio-economic variables? The case of Czechia. *Geografie*, 114, č. 4, s. 245–262.
- BRABEC, J. (2002): *Diferenciace periferních území Plzeňského kraje v letech 1991 a 2001*. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PříF UK, Praha, 95 s.
- COLEMAN, J. S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, Supplement, s. 95–120.
- CONRADSON, D., PAWSON, E. (2008): New cultural economies of marginality: revisiting the West Coast, South Island, New Zealand. *Journal of Rural Studies*, 25, č. 1, s. 77–86.
- CULLEN, T. B., PRETES, M. (1998): Perception of marginality in the United States and Canada. In: Jussila, H., Leimbürger, W., Majoral, R. (eds.): *Perception of marginality*, Aldershot, Brookfield USA, s. 183–195.
- CULLEN, T. B., PRETES, M. (2000): The meaning of marginality: interpretations and perceptions in social science. *Social Science Journal*, 37, č. 2, s. 215–229.
- DOKOUPIL, J., MATUŠKOVÁ, A. a kol. (2005): *Rozvojový potenciál Plzeňského kraje*. Zápaadočeská univerzita v Plzni, Katedra geografie FPE, Plzeň, 198 s.
- EINSTADT, S. N., GIESEN, B. (1995): Construction of collective identity. *Archives de Sociologie*, XXXVI, s. 72–84.
- FIALOVÁ, D. (2001): Druhé bydlení a jeho vztah k periferním oblastem. *Geografie*, 106, č. 1, s. 36–47.
- FIALOVÁ, D. (2009): Hledisko času při výzkumu rekreačního prostoru. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 53, s. 105–112.
- GOTTMAN, J. (1980): *Confronting Centre and Periphery*. In: Gottman, J. (ed.): *Centre and Periphery: Spatial Variation in Politics*. Sage, Beverly Hills, CA, s. 11–26.
- GRANATO, J., INGELEHART, R., LEBLANG, D. (1996): The effect of cultural values on economic development: theory, hypotheses, and some empirical tests. *American Journal of Political Science*, 40, č. 3, s. 607–631.
- HAJDIMICHALIS, C. (2006): Non-economic factors in economic geography and in “New regionalism”: A sympathetic critique. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30, č. 3, s. 690–704.

- HALÁS, M. (2008): Priestorová polarizácia spoločnosti s detailným pohľadom na periférne regióny Slovenska. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44, č. 2, s. 349–369.
- HAMPL, M. (2003): Diferenciace a zvraty regionálního vývoje Karlovarska: unikátní případ nebo obecný vzor? *Geografie*, 108, č. 3, s. 173–190.
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 147 s.
- HAMPL, M. a kol. (2001): Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 328 s.
- HAMPL, M., DOSTÁL, P., DRBOHLAV, D. (2007): Social and cultural geography in the Czech Republic: under pressures of globalization and post-totalitarian transformation. *Social & Cultural Geography*, 8, č. 3, s. 475–493.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Univerzita Karlova, Praha, 256 s.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie*, 106, č. 1, s. 1–11.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANCÁK, V., MARADA, M. (2008): Innere und äußere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 150, s. 299–316.
- HAVLÍČEK, T., MARADA, M. (2004): Územní diferenciace v Česku. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: *České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 103–115.
- HAVLÍČEK, T., MATUŠKOVÁ, A. (2002): Reflection of stability of population and of labour market through inhabitants in Czech borderland. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, XXXVII, s. 123–137.
- HEJNOVÁ, J. (2008): Institucionalizace mikroregionu Východní Krkonoše s důrazem na obec Horní Maršov. *Opera Corcontica*, 45, s. 179–198.
- HERMANOVÁ, E., CHROMÝ, P. a kol. (2009): Kulturní regiony a geografie kultury. Kulturní realie a kultura v regionech Česka. *Aspi*, Praha, 348 s.
- HOUŽVIČKA, V., NOVOTNÝ, L. eds. (2007): Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebeidentifikace a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství. *Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.*, Praha, 170 s.
- HUDSON, R. (2004): Conceptualising economies and their geographies: spaces, flows and circuits. *Progress in Human Geography*, 28, č. 4, s. 447–471.
- HUNTINGTON, S. P. (2001): *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Rybka Publishers, Praha, 448 s.
- CHRISTIANSEN, T., JORGENSEN, K. E., WIENER, A., eds. (2001): *The Social Construction of Europe*. Sage Publications Inc., London, 242 s.
- CHROMÝ, P. (2000): Historickogeografické aspekty vymezení pohraničí a jeho geografické analýzy. *Geografie*, 105, č. 1, s. 63–76.
- CHROMÝ, P. (2003a): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů? In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds.): *Geografie na cestách poznání*. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 163–178.
- CHROMÝ, P. (2003b): Memory of Landscape and Regional Identity: Potential for Regional Development of Peripheral Regions. In: Jeleček, L., Chromý, P., Janů, H., Miškovský, J., Uhlířová, L. (eds.): *Dealing with Diversity*. Charles University in Prague, Faculty of Science, Department of Social Geography and Regional Development, Prague, s. 246–256.
- CHROMÝ, P. (2004): Historickogeografický pohled na české pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. a kol.: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 33–44.
- CHROMÝ, P., JANŮ, H. (2003): Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, XXXVIII, č. 1, s. 105–117.
- CHROMÝ, P., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009): Regional Identity, Contemporary and Historical Regions and the Issue of Relict Borders. The Case of Czechia. *Regions and Regionalism*, 9, č. 2, s. 9–19.

- JANČÁK, V. (2001): Příspěvek ke geografickému výzkumu periferních oblastí na mikro-regionální úrovni. *Geografie*, 106, č. 1, s. 26–35.
- JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2008): Regional Differentiation of Selected Conditions for the Development of Human and Social Capital in Czechia. *Geografie*, 113, č. 3, s. 269–284.
- JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M., HAVLÍČEK, T., VONDRÁČKOVÁ, P. (2010): Sociální kapitál jako faktor rozvoje periferních oblastí: analýza vybraných složek sociálního kapitálu v typově odlišných periferiích Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 207–222.
- JERÁBEK, M. (2004): Subjektivní vnímání jako součást komplexního/geografického hodnocení území. In: Balej, M., Anděl, J., Jerábek, M. a kol.: *Východní Krušnohoří – geografické hodnocení periferní oblasti*. Acta Universitatis Purkynianae – Studia Geographica, 96, s. 197–197.
- JERÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. (2004): České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? *Academia*, Praha, 296 s.
- JEZEK, J., DOKOUPIL, J., MATUŠKOVÁ, A. (2005): Strategie rozvoje města Sušice. *Středisko pro výzkum regionálního rozvoje*, Fakulta ekonomická Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň, 34 s.
- KNEAFSEY, M. (2000): Tourism, Place Identities and Social Relations in the European Rural Periphery. *European Urban & Regional Studies*, 7, č. 1, s. 35–50.
- KNIGHT, D. B. (1982): Identity and Territory: Geographical perspectives on Nationalism and Regionalism. *Annals of the Association of American Geographers*, 72, č. 4, s. 514–531.
- KOPP, J. (2005): Polarizace vývoje krajiny na periferii Plzeňské aglomerace. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje*, s. 92–100.
- KUČERA, Z. (2007): Zanikání sídel v pohraničí Čech po roce 1945 – základní analýza. *Historická geografie*, 34, s. 317–334.
- KUČEROVÁ-KULDOVÁ, S. (2008): Contribution to the study of the regional identity reproduction process – the case of the Czech resettled borderland. In: Szabó, P., Hédl, R. (eds.): *Human Nature: Studies in Historical Ecology and Environmental History*. Institute of Botany of the ASCR, Brno, s. 86–97.
- KULDOVÁ, S. (2005): Příspěvek ke kulturněgeografickému výzkumu: Možnosti hodnocení kulturních aspektů pomocí statistických metod. *Geografie*, 110, č. 4, s. 300–314.
- KULHÁNEK, M. (2010): Regionální identita obyvatel Ostrovska. *Diplomová práce*. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 91 s. + příl.
- KUŠOVÁ, D., TĚŠITEL, J., MATEJKA, K., BARTOŠ, M. (2008): Biosphere reserves – An attempt to form sustainable landscapes. A case study of three biosphere reserves in the Czech Republic. *Landscape and Urban Planning*, 84, č. 1, s. 38–51
- MACEŠKOVÁ, M., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): Socio-spatial Differentiation in the Czech Republic: Implications for Public (Regional) Policy. *Ekonomický časopis*, 57, č. 7, s. 700–715.
- MacKINNON, D., CUMBERS, A., CHAPMAN, K. (2002): Learning, innovation and regional development: a critical appraisal of recent debates. *Progress in Human Geography*, 26, č. 3, s. 293–311.
- MacLEOD, G. (2001): New Regionalism reconsidered: globalization and the remaking of political economic space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, č. 4, s. 804–829.
- MARADA, M. (2001): Vymezení periferních oblastí Česka a studium jejich znaků pomocí statistické analýzy. *Geografie*, 106, č. 1, s. 12–24.
- MARADA, M., CHROMÝ, P. (1999): Contribution to studies on peripheral regions of Czechia. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae Geographica, Supplementum*, 2/I, s. 241–255.
- MASSEY, D. (1995): *Spatial divisions of labour: Social structures and the geography of production*. Routledge, New York, 393 s.
- MOSS, L. A. G. ed. (2006). *The Amenity Migrants: Seeking and Sustaining Mountains and their Culture*. CABI Publishing, Oxford/Cambridge.
- MÜLLER, K. B. (2007): Formování pozitivních identit mezi minulostí a budoucností. Příspěvek k projektu evropské identity. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 43, č. 4, s. 785–807.

- MUSIL, J. (1988): Nové pohledy na regeneraci našich měst a osídlení. Územní plánování a urbanismus, XV, č. 2, s. 67–72.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 44, č. 2, s. 321–348.
- NOVOTNÁ, M. ed. (2005): Problémy periferních oblastí. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 184 s.
- PASSI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, č. 1, s. 105–146.
- PAASI, A. (2002): Region and Place: regional worlds and words. *Progress in Human Geography*, 28, č. 6, s. 802–811.
- PEET, R. (2000) Culture, imaginary, and rationality in regional economic development. *Environment and Planning A*, 32, č. 7, s. 1215–1234.
- PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie*, 115, č. 1, s. 64–77.
- PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010): Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diference okresů Česka. *Geografie*, 115, č. 1, s. 78–95.
- PLONER, J. (2005): Tourism and the Aesthetization of Backwardness – New Symbolic Orders of Regional Identity in Alpine Austria, The case of the Hohe Tauern National Park. <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/aalborg05/ploner.pdf> (25. 4. 2007)
- PRŮCHA, J. (2004): Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů. Portál, Praha, 200 s.
- PUTNAM, R. D. (1993): Making Democracy Work: civic transitions in modern Italy. Princeton University Press, Princeton, 249 s.
- RAAGMA, G. (2000a): Regional Identity and Public leaders in regional economic development. Towards the new approach in regional policy: cultural geography theories in explaining economic growth. Institute of Geography, Faculty of Biology and Geography, University of Tartu, Tartu, 361 s.
- RAAGMA, G. (2000b): Territorial Identity and Public Leaders in Regional Economic Development. Towards the New Approach in Regional Policy: Cultural Geography Theories in Explaining Economic Growth. *Dissertationes Geographicae Universitatis Tartuensis*, Tartu University Press, Tartu.
- RAAGMA, G. (2002): Regional Identity in Regional Development and Planning. *European Planning Studies*, 10, č. 1, s. 55–76.
- RAY, C. (1998): Culture, Intellectual Property and Territorial Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 38, č. 1, s. 3–19.
- ROSE, G. (1995): Place and identity: sense of place. In: Massey, D., Jess, P. (eds.): *A place in the world? Places, cultures and globalization*. Oxford University Press Inc., New York, s. 87–132.
- SEIDL, T. (2008): Proces integrace marginálního území do regionálního systému – příklad vojenského újezdu Boletice. Diplomová práce. UK v Praze, PŘF, KSGRR, Praha, 119 s.
- SEIDL, T., CHROMÝ, P. (2009): Turismus v alternativních chráněných územích – koncentrovaná exploatace nebo šetrné formy? In: *Dobrá praxe v udržitelnosti cestovního ruchu*. Gaudeámus, Hradec Králové, s. 50–57.
- SEIDL, T., CHROMÝ, P. (2010a): Military training area Boletice – The case of marginal region in the Czech regional system. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, v tisku.
- SEIDL, T., CHROMÝ, P. (2010b): Problémy integrace marginálního území do regionálního systému: příklad vojenského újezdu Boletice. *Geografie*, 115, č. 1, s. 44–63.
- SHILS, E. A. (1975): *Center and Periphery: Essays in Macrosociology*. Chicago University press, Chicago.
- SCHMIDT, M. H. (1998): An integrated systematic approach to marginal regions: from definition to development policies. In: Jussila, H., Leimbürger, W, Majoral, R. (eds.): *Perception of marginality*. Aldershot, Brookfield USA, s. 45–67.
- SIWEK, T. (1996): Česko-polská etnická hranice. Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Ostrava, 96 s., 21 map.
- SIWEK, T. (1999): Příspěvek ke zkoumání etnické hranice. *Geografie*, 104, č. 1, s. 1–12.
- SIWEK, T., BOGDOVÁ, K. (2007): České kulturně-historické regiony ve vědomí svých obyvatel. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 43, č. 4, s. 1039–1053.

- SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000): Vědomí slezské identity v mentální mapě. Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, Ostrava, 98 s., 2 mapy.
- SKÁLA, J. (2007). Regionální identita periferních území na příkladu obvodu obce s rozšířenou působností Sušice. Diplomová práce. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 119 s. + příl.
- STOCKMANN, J. (2005): Moravské Kopanice: identita na periferii. In: Novotná, M. (ed.): Problémy periferních oblastí. UK v Praze, PŘF, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 161–197.
- TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M. (1999): Non-marginal parameters of marginal areas. *Ekológia*, 18, č. 1, s. 39–46.
- TĚŠITEL, J., KUŠOVÁ, D., BARTOŠ, M., HANOUSKOVÁ, I. (1999): Approaches to overcoming regional socio-cultural marginality: experiences from the Czech Republic. In: Price, M. (ed.): *Global Change in the Mountains*. Parthenon Publishing Group, Casterton Hall, Carnforth, s. 111–113.
- THRIFT, N. (1983): On the determination of social action in space and time. *Environment and Planning D: Society and Space*, 1, s. 23–57.
- VENCÁLEK, J. (1998): Protisměry územní identity. Olza, Český Těšín, 207 s.
- WENDT, A. (1992): Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46, č. 2, s. 396–399.
- YOUNG, C., LEVER, J. (2008): Place promotion, economic location and the consumption of city image. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 88, č. 4, s. 332–341.
- ZAVREL, J., TZOVAIRIS, P., ANTLOVÁ, J., RŮŽIČKA, J., VALTR, P. (2006): Strategie rozvoje Mikroregionu Šumava – Západ. EUREON, Praha, 224 s.
- ZICH, F. ed. (2003): Regionální identita obyvatel v pohraničí. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 262 s.
- ZURRICK, D. N. (1992): Adventure Travel and Sustainable Tourism in the Peripheral Economy of Nepal. *Annals of the Association of American Geographers*, 82, s. 608–628.

S u m m a r y

CULTURAL-GEOGRAPHICAL ASPECTS IN THE DEVELOPMENT OF BORDERLAND PERIPHERIES: AN ANALYSIS OF SELECTED ELEMENTS OF TERRITORIAL IDENTITY AMONG RESIDENTS OF THE SUŠICKO REGION

The objective of the first section of this article was to draw attention, on the basis of a review of selected literature from the “new” regional, “new” cultural and “new” economic geography, both to the significance of studying cultural-geographical aspects as part of research on the polarization of space (especially “soft”/subjective factors such as perceptions, identity, stereotypes) as well as to the relationship between the process of the polarization of space, the formulation of regional identity and endogenous potential for the development of peripheral areas. The article’s second section seeks to illustrate, by utilizing selected results of a survey conducted in the model territory of the Sušicko region in western Bohemia (Plzeň Region), the application of general approaches to researching a specific borderland peripheral area. This is accomplished through the evaluation of perceptions of spatial situation (in relation to national and regional borders as well as to Šumava National Park) and region-specific problems for residents, as well as stereotypes (in the sense of barriers) and the residents’ ability to perceive/identify specific characteristics, differences and values concerning the territory, in which they reside.

A comprehensive study of developments in the polarization of space and solutions for problems of marginal and peripheral territories calls for a combination of traditional evaluations of the positional exposure and the degree of socio-economic development with evaluations of a region’s socio-cultural characteristics, which are key in the identifying the internal potential of a given territory’s regional development. Therefore, the present body of research appropriately extends approaches of the “new” regional and cultural geography by initiating a discussion of a variety of cultural-geographical dimensions of the marginalisation of territory – e.g. perceptions of peripherality and problems facing residents, the socialization of regional communities, the formation of attitudes/stereotypes and their reproduction over

time, etc. Spatial aspects in the life of residents of peripheral areas are becoming increasingly interesting not only to geographical research, but also for stakeholders/entities involved in political decision making. Consequently, issues of regional cohesion, the formation (or potential formation) of social networks and improvements in the quality of social capital as well as the social-emotional environment of a given region are also discussed in connection with regional development or uneven territorial development. The formation of regional identity is, at present, becoming a part of strategies for regional development, due in part to the fact through such identity it is possible to mobilize endogenous potential for the development of a territory. The formation, support/strengthening and reproduction of territorial identities is, consequently, considered an instrument of development. The existence of internal potential for development, including non-economic factors (e.g. the activities of local communities), is, therefore, a key component, especially in problematic areas, peripheral areas, unique location or regions: areas with limited development potential. The conceptualization of non-economic factors necessitates a careful and thorough distinction between causal and correlated relationships and scale level, at which various socio-economic processes take place. Strong regional identification can be significantly correlated with the socio-economic development of a region; however, both parameters can have causal relationships with additional, external parameters. Spatial and scale dimension of the division of labour must also be kept in mind and the concepts of region and regional identity should be perceived as relationships in space that are in no way independent or unique agents in regional development. In conceptualizing non-economic factors of development and evaluating their influence, it is necessary to avoid exaggeration of their significance. Non-economic factors (regional embeddedness, regional routines, habits, trust, social capital) are an important component of social processes that contribute to the dynamic of regional development. The emphasis of such factors could, however, lead to undervaluing key attributes of the socio-spatial structure: macro-economic processes, relationships between regions, the rank/scale spatial organization of society or the role of key institutions or stakeholders in development.

It is clear, however, that the concept of regional identity can be an appropriate addition to regional development strategies, in particular, due to the fact that identity has a mobilizing potential. Of course, this only works under the assumption that an appropriate climate exists to ensure the rational utilization of regional identity by its possessors (key personalities), the participation of local interest groups and the public and the positive perception of the region by its residents. Therefore, the cohesion of individuals or territorial communities to the region in question and the existence of a network of regional stakeholders (facilitating exchanges of information, cooperation and effective civic participation) become key development factors. These factors are difficult to ascertain and can only be attached to a location to a limited degree and, as such, they are best studied through intensive research methods (e.g. qualitative analysis of the regional identification of impacted stakeholders).

Evaluation of perceptions concerning the spatial situation and problems of the peripheral border region of Sušicko by its residents, including stereotypes (in the sense of barriers) and residents' ability to perceive/identify specific characteristics, differences and values concerning the territory, in which they reside, enables us to draw the following conclusions. Residents of the peripheral border region recognize a certain spatial determination. They consider their region to be marginal/peripheral and problematic, both in terms of its degree of socio-economic and socio-cultural development (particularly in relation to neighbouring Germany and Germans). Their statements regarding problems in the region and obstacles preventing the development of cross-border cooperation can be considered typical for peripheral border areas. While negative evaluations of the spatial situation along national and regional borders could be foreseen, in the case of the peripheral area, we were surprised by the relatively negative attitude of respondents in evaluating the situation of the territory in relation to Šumava National Park (particularly in areas immediately surrounding the park). This indicates a lack of accord in the interests of area residents with those of stakeholders involved in the preservation of nature and landscape. We can, of course, positively evaluate the fact that respondents perceive the presence of non-marginal parameters of the region, which are, in their eyes, useful primarily for the development of tourism. The research indicates that, for the time being, utilization of the concept of regional identity in the management of tourism appears to be the most appropriate application. If demand persists for modern tourism, including interesting sites and curiosities not only in the landscape, but also in

the cultural environment, which is, due to stark differences in relation to urban regions and due to its underdeveloped nature, a challenge (Ploner 2005), then, even in the Sušicko region, possibilities exist for utilizing existing elements of regional identity and identity of the region in territorial development and for further strengthening such elements in the future. Last but not least, the results of this research can be viewed as a contribution to the discussion of the existence of historical-geographical (relict) borders in a territory. The former Czech-German language border bisects the model area and the research confirmed our assumption of internal differences in the sense of a dichotomy between the recently settled borderlands and the continually settled internal territory.

Fig. 1 – Sušicko model region. Inner municipalities – light gray, borderland municipalities – dark gray. In the legend from the top: national borders, regional borders, district borders, borders of municipalities with extended powers, borders of Šumava National Park.

Fig. 2 – Residents' perceptions of "differentness" – the degree to which respondents agree with selected claims: "We" (residents) in our region are different from the residents of other regions of Czechia. Lower column: the residents of other regions consider us to be different. In the legend: entirely, partially, not at all.

Fig. 3 – Primary obstacles preventing the development of cross-border cooperation, according to respondent statements. X axis – percent of respondent answers. Y axis from the top: information, transport connections, history, purchasing power, quality of life, disposition, language. In the legend: yes, yes to a degree, neutral, no to a degree, no. Source: Modified from Skála (2007).

Fig. 4 – Respondents' primary ties to the territory, in which they live. X axis – number of respondents, Y axis from the top: odpovědnost za území – responsibility for the territory, zaměstnání – employment, tradice – tradition, dobré bydlení – good living conditions, známí – friends, životní prostředí – environment, zvyk – habit, rodina – family. In the legend: ano – yes, zčásti – somewhat, ne – no. Source: Modified from Skála (2007).

Pracoviště autorů: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43, Praha 2; e-mail: chromy@natur.cuni.cz; j.skala@centrum.cz.

Do redakce došlo 5. 10. 2009; do tisku bylo přijato 10. 5. 2010.

Citační vzor:

CHROMÝ, P., SKÁLA, J. (2010): Kulturněgeografické aspekty rozvoje příhraničních periferií: analýza vybraných složek územní identity obyvatelstva Sušicka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 223–246.